

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Формування мовленнєвої компетентності у дітей молодшого шкільного віку з
розладами аутистичного спектра

Виконала: здобувач освіти групи СОМ(Л)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Устінова Олена Андріївна
Науковий керівник: Турубарова А. В.
Рецензент: Михальська А.С.
Нормоконтроль _____ Юлія КЛЮЧКОВА

Запоріжжя

2025 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 91 с., 8 табл., 82 джерела, 1 додаток.

Об'єкт дослідження: мовленнєва компетентність дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати й експериментально оцінити ефективність програми розвитку мовленнєвої компетентності дітей молодшого шкільного віку із розладами аутистичного спектра.

Методи дослідження:

- теоретичні (аналіз психолого-педагогічної літератури з теми дослідження);
- емпіричні (спостереження, констатувальний та формувальний експеримент);
- статистичні (кількісна і якісна обробка даних).

Мовленнєва компетентність дітей молодшого шкільного віку з аутистичними розладами є інтегрованим умінням дитини доречно використовувати мовлення у конкретних комунікативних ситуаціях. Розроблено структуру мовленнєвої компетентності, яка включає такі критерії: мотиваційно-емоційний: бажання взаємодіяти, ставлення до наслідування; лінгвістично-змістовий: експресивне та імпресивне мовлення; поведінково-діяльнісний: уміння взаємодіяти та висловлюватися відповідно до ситуації.

МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ДІТИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ, ПРОГРАМА РОЗВИТКУ, РОЗЛАДИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дослідження проблеми мовленнєвої компетентності дітей молодшого шкільного віку із розладами аутистичного спектра набувають особливої актуальності у наш час. Адже по-перше, за останні роки збільшується кількість дітей з даним порушенням, по-друге, дитина як особистість лише у спілкуванні може знайти своє місце у соціальному оточенні, вчасно адаптуватися та соціалізуватися. Мовленнєва компетентність відіграє ключову роль у процесі соціалізації, виступаючи основою для формування інших важливих компетентностей і базовою здатністю дитини. Тому корекційна діяльність, спрямована на розвиток мовленнєвої компетентності у дітей молодшого шкільного віку, стає одним із пріоритетних завдань закладів загальної середньої освіти. У цьому контексті питання розробки та впровадження програм, орієнтованих на формування мовленнєвої компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутистичними розладами, набуває особливої актуальності в сучасних умовах.

Аналіз наукових досліджень показує достатню кількість праць вчених присвячених проблемі мовленнєвої компетентності особистості (І. Волкова, О. Корніяка, К. Матвійчук, К. Санталова, О. Прищепка та ін.). Особливості розладів аутистичного спектра вивчалися такими вченими, як Н. Базима, А. Колупаєва, Т. Скрипник, В. Тарасун, Д. Шульженко, Г. Хворова та ін. Особливості мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку з аутистичними розладами досліджують такі українські вчені, як А. Богущ, А. Гончаренко, О. Дроботій, М. Кривоніс, С. Логвинчук, В. Чекаліна та ін.

Однак потребує більш детального дослідження розробка, апробація та перевірка ефективності програми розвитку мовленнєвої компетентності дітей молодшого шкільного віку із розладами аутистичного спектра. Тому, актуальність і недостатня розробленість проблеми дослідження обумовили

вибір теми кваліфікаційної роботи «Формування мовленнєвої компетентності у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра».

Об'єкт дослідження: мовленнєва компетентність дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Предмет дослідження: особливості формування мовленнєвої компетентності у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально оцінити ефективність програми розвитку мовленнєвої компетентності дітей молодшого шкільного віку із розладами аутистичного спектра.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи дослідження розвитку мовленнєвої компетентності у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

2. Визначити показники та критерії мовленнєвої компетентності дітей молодшого шкільного віку із розладами аутистичного спектра

3. Дослідити стан сформованості мовленнєвої компетентності дітей молодшого шкільного віку із розладами аутистичного спектра.

4. Розробити та перевірити ефективність програми з формування мовленнєвої компетентності дітей молодшого шкільного віку із розладами аутистичного спектра.

Методи дослідження:

– теоретичні (аналіз психолого-педагогічної та наукової літератури з теми дослідження);

– емпіричні (спостереження, констатувальний та формувальний етапи експерименту, тестування: методика «Діагностика розвитку спілкування і мовлення», методика діагностики соціальної взаємодії дітей молодшого віку з аутизмом (за О. Смирновою, Л. Галігузовою, модифікація Г. Супрун); методика діагностики стану сформованості усного мовлення у дітей молодшого шкільного віку, діагностична карта аутистичної дитини, методика

діагностики стану сформованості усного мовлення у дітей молодшого шкільного віку, опитувальник «Поведінковий портрет дитини під час занять» (за А. Тісняковою, Н. Сосновенко, модифікація Г. Супрун), методика «Вайнлендська шкала адаптивної поведінки»);

– статистичні (кількісна і якісна обробка даних).

Теоретико-методологічною основою дослідження стали такі положення та концепції:

– комплексний підхід до мовленнєвої компетентності особистості (Н. Базима, М. Пентилюк, В. Тарасун та ін.);

– діяльнісний підхід до мовленнєвої компетентності особистості (А. Богуш, В. Лапіна та ін.);

– особистісний підхід щодо мовленнєвої компетентності особистості (І. Черних та ін.).

– теоретико-експериментальні ідеї розвитку мовленнєвої активності дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра (А. Богуш, І. Жадленко, М. Кривоніс, С. Логвинчук, С. Михальська та ін.).

Практичне значення роботи полягає в тому, що розроблена програма з формування мовленнєвої компетентності дітей молодшого шкільного віку із аутистичними розладами може бути використана вчителями-логопедами, вчителями-дефектологами, які працюють з дітьми молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Апробація результатів дослідження відбулась на конференції:

1) V Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу», 18-19 квітня 2024 рік, м. Запоріжжя;

2) Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Моделювання та практичне забезпечення розвитку складових професіоналізму педагогів закладів освіти», м. Запоріжжя, Україна, 15-16 жовтня 2024 року.

Експериментальне дослідження проводилося на базі багатопрофільного навчально-реабілітаційного центру «Довіра» та навчально-реабілітаційного центру для осіб з аутизмом «Контакт», м. Львів.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна (магістерська) робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (82 найменування), 1 додатку. Загальний обсяг кваліфікаційної (магістерської) складає 91 сторінок, основний зміст викладено на 65 сторінках. Робота містить 8 таблиць.

ВИСНОВКИ

1. Проведене експериментальне дослідження, що присвячене теоретичному узагальненню та практичному вирішенню проблеми формування мовленнєвої компетентності дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра, розкриває зміст, структуру, критерії, показники та рівні мовленнєвої компетентності цієї категорії дітей та програму формування зазначеного феномену.

Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив визначити ключові підходи до вивчення мовленнєвої компетентності: комплексний, психолінгвістичний, діяльнісний, компетентнісний, особистісний. У рамках діяльнісного підходу уточнено поняття мовленнєвої компетентності як уміння застосовувати мовлення в конкретних комунікативних ситуаціях із використанням мовних та інтонаційних засобів.

Охарактеризовано сутність і особливості розладів аутистичного спектра, зокрема дефіцит соціальної взаємодії, складнощі у спілкуванні й пізнанні, втрату інтересу до реальності. Представлено клінічні прояви й діагностичні критерії кожного виду розладів. Виявлено характерні риси мовленнєвого розвитку дітей з розладами аутистичного спектра.

2. Мовленнєва компетентність дітей з розладами аутистичного спектра визначена як інтегроване уміння доречно використовувати мовлення у конкретних ситуаціях спілкування. Розроблено структуру мовленнєвої компетентності, яка включає мотиваційно-емоційний, лінгвістично-змістовий і поведінково-діяльнісний критерії. Також визначено такі показники, як бажання взаємодіяти, ставлення до наслідування, рівень експресивного та імпресивного мовлення, уміння висловлюватися відповідно до ситуації.

3. Встановлено рівні мовленнєвої компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутистичними розладами. Високий рівень властивий незначній кількості випробуваних, що проявляється у бажанні взаємодіяти з

іншими людьми, позитивно відноситися до наслідування, володінні розвиненим імпресивним та експресивним мовленням, здатністю вільно взаємодіяти з оточуючими людьми, умінні висловлюватися відповідно до певної ситуації спілкування. Середній рівень характеризує третину випробуваних, це діти, які не відчують бажання вступати у взаємодію з іншими людьми, вони байдуже ставляться до їх поведінки, мають ознаки недостатньо розвиненого імпресивного та експресивного мовлення, висловлюються відповідно до ситуації тільки за допомогою дорослих. Низький рівень властивий більшій половині випробуваних, у яких відсутнє бажання вступати у розмову з іншими людьми, наявне негативне або байдуже ставлення до наслідування, не мають ознак імпресивного та експресивного мовлення, в них відсутні уміння взаємодіяти та висловлюватися у спілкуванні відповідно до ситуації.

4. На основні результатів констатувального етапу дослідження розроблено програму з семи змістових модулів, що базується на діяльнісному підході. Вона спрямована на створення позитивних психолого-педагогічних умов для активізації мовленнєвої мотивації, забезпечення емоційного комфорту, формування навичок сприйняття та використання мовлення в конкретних ситуаціях. Ефективність програми підтверджена позитивними змінами в експериментальній групі: зросла кількість дітей із високим рівнем мовленнєвої компетентності, зменшилася кількість із низьким рівнем.

Проведене експериментальне дослідження демонструє важливість системної психолого-педагогічної роботи над формуванням мовленнєвих навичок у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра для підвищення їх соціальної адаптації та комунікативної активності.